

Ivan Ćorić

diplomski studij povijesti, istraživački smjer: Moderna i suvremena povijest (19. i 20. stoljeće)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Intervju s profesoricom Boženom Vranješ-Šoljan

*dr. sc. Božena Vranješ-Šoljan
(foto: autorica)*

O profesorici Vranješ-Šoljan:

Božena Vranješ-Šoljan rođena je u Makarskoj 1945. godine, gdje je pohađala osnovnu i srednju školu. Jednopedmetni studij povijesti završila je u Zagrebu. Ubrzo nakon završenog studija zaposlila se u Zavodu za migracije i narodnosti te je u to vrijeme obranila magistarski rad pod naslovom *Novinstvo gradišćanskih Hrvata kao informativno sredstvo upoznavanja njihova života i djelovanja*. Nakon završenog studija povijesti upisala je poslijediplomski studij bibliotekarstva, arhivistike i informatologije. Doktorsku disertaciju *Socijalno-ekonomski odnosi u gradovima i većim naseljima sjeverne Hrvatske potkraj*

19. i početkom 20. stoljeća obranila je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1988. godine. U svom znanstvenom radu profesorica Vranješ-Šoljan koncentrirala se u velikoj mjeri na historijsku demografiju, napose na hrvatskom povijesnom prostoru u 19. i 20. stoljeću. To se prvenstveno odnosi na problematiku demografske tranzicije na hrvatskom povijesnom prostoru u 19. stoljeću, kao i na fenomen migracija na tom istom području. Od njezinih historiografskih radova vrijedi izdvojiti: *Stanovništvo Banske Hrvatske. Demografska slika Banske Hrvatske u kontekstu društveno-povijesnih promjena od 1850. do 1910.*, *Gradišćanski Hrvati: između tradicije i suvremenosti*, zbornik radova *Početak demografske tranzicije u Hrvatskoj* te najnovije djelo *Dalmacija: Stoljeće povijesnih i demografskih mijena 1815.-1918.*

Kako je započelo Vaše zanimanje za povijest? Možete li nam približiti kako je teкао Vaš put do profesionalnog bavljenja ovom znanstvenom disciplinom?

Moje početke bavljenja poviješću, gledano iz današnje perspektive, nužno je smjestiti u kontekst vremena u kojem sam odrastala, a to su bile rane poratne godine u Makarskoj – gradiću teško stradalom u Drugom svjetskom ratu. Sve do kraja 1950-ih gradska je jezgra s rivom bila u ruševinama. U labirintima ruševina smo se i mi djeca svakodnevno igrali. U prvi razred osnovne škole krenula sam 1952. Nismo imali udžbenike niti ikakav školski pribor, već malu drveno uokvirenu pločicu na kojoj je visjela spužva. Pisali smo, dakako, komadom krede. Kako sam već s četiri godine znala čitati i pisati, moji su roditelji željeli da krenem u školu godinu ranije, međutim, zbog mnogobrojne starije djece koja su se vratila iz izbjeglištva u El Shattu, to nije bilo moguće. Na nastavi mi je prvih godina bilo uglavnom dosadno. Ipak, u svojim memorabilijama iz toga vremena najviše pamtim traumu povezanu s činjenicom da sam se od druge djece u razredu razlikovala time što sam pisala lijevom rukom! Pedagoška praksa toga vremena smatrala je to devijacijom te sam bila primorana naučiti pisati desnom rukom. „Metoda” koja je primijenjena bila je da u školu moram dolaziti sa zavojem na lijevoj ruci koja je tako bila imobilizirana. To je izazivalo podsmijeha i ruganje djece u razredu, a u meni nepodnošljivu nelagodu i sram.

Smatram da tijekom osnovne i srednje škole nisam bila tip štreberice. Manje sam učila, a više nastojala pamtit i gradivo koje bi se na satu izlagalo, ali sam čitala sve što mi je dolazilo pod ruku. Sjećam se da smo u kući imali neki stari talijanski atlas koji sam za dugih zimskih večeri proučavala. Tako sam iz izolirane sredine virtualno ulazila u vanjski i globalni svijet. Preplatila sam se i na posudbu knjiga u gradskoj knjižnici koja se tada nalazila u prostorima nekadašnjeg samostana i crkve sv. Filipa na gradskoj rivi. Tamo sam posuđivala povijesne romane i razne druge knjige koje je knjižnica posjedovala. Zanimanje za povijest došlo je spontano tijekom školovanja kad sam shvatila da su mi bliži društveni od prirodnih predmeta. Stoga sam sredinom 1960-ih krenula na tada jedino sveučilište u Hrvatskoj i upisala jednopredmetni studij Povijesti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu na kojem sam diplomirala 1969. Iste sam akademske godine dobila stipendiju Republičkog savjeta za znan-

stveni rad koju mi je dodijelio Odsjek za povijest te sam upisala novoootvoreni poslijediplomski Studij bibliotekarstva, arhivistike i informatologije koji je vodio profesor Božo Težak. Uskoro sam se zaposlila (1970.) u Institutu (tada Zavodu) za migracije i narodnosti u Zagrebu kao asistent za hrvatske manjine u susjednim zemljama. Godine 1973. obranila sam magistarski rad *Novinstvo gradišćanskih Hrvata kao informativno sredstvo upoznavanja njihova života i djelovanja*. Tako je započelo moje profesionalno bavljenje poviješću.

U svom znanstvenom radu značajno mjesto ste posvetili bavljenju historijskom demografijom, točnije problematikom demografske tranzicije na hrvatskom povijesnom prostoru. Kako to da ste se pronašli u toj istraživačkoj problematici te koje glavne probleme i prednosti u bavljenju time biste istaknuli?

Moje bavljenje historijskom demografijom također su odredile okolnosti. Naime, nakon što sam magistrirala, ponuđeno mi je asistentsko mjesto u Institutu za hrvatsku povijest Sveučilišta u Zagrebu kojega je 1971. osnovao Ljubo Boban, moj profesor koji mi je dao jednu od preporuka za stipendiju 1969. Institut je bio zamišljen kao središnja institucija koja bi okupljala znanstvenike iz cijele Hrvatske. Tada je, naime, Filozofski fakultet bio financiran u okviru Ministarstva prosvjete, a znanstveni rad se financirao putem Ministarstva znanosti. Profesor Boban je želio da se u okviru Instituta izradi sinteza hrvatske povijesti u osam svezaka. Kako sam trebala izabrati temu za doktorski rad, u Institutu su predložili da se doktoratom „pokrije” neka od istraživačkih „praznina” u budućoj sintezi. Tada je nekolicina povjesničara, među kojima je bila profesorica Mirjana Goss, istaknula važnost novih tema u hrvatskoj historiografiji, odnosno zagovarala je promjene u recepciji povijesti kao discipline, sličnu onoj kakvu je postigla francuska historiografija okupljena oko časopisa *Annales*. Tako sam se s temom stanovništva gradova u Banskoj Hrvatskoj našla na početku, u posve novom istraživačkom području o kojemu je tek trebalo savladati nove metode istraživanja. Zato sam na preporuku profesorice Gross 1975. boravila u Parizu gdje sam imala priliku upoznati se s najvažnijim djelima francuske strukturalne historiografije, a napose s člancima u časopisu *Annales*. Tijekom godina povijesna demografija me je sve više zaokupljala te je postala dominantno istraživačko područje moga djelovanja. Povremeno sam se vraćala povijesti gradišćanskih Hrvata, a radila sam i na drugim temama, poput društvenih elita, ali je povijesna demografija ipak obilježila moj cjelokupan rad. Držim da povjesničaru/povjesničarki bavljenje povijesnom demografijom ne predstavlja niti osobit problem niti neku prednost ako se svlada metodologija istraživanja i prouče te izaberu relevantni izvori. Naravno, tema je na svoj način zahtjevna jer traži posvećenost, koncentraciju, strpljivost i često tijekom rada postoje faze istraživačkog pesimizma, pogotovo ako se istražuje proces demografske tranzicije na čitavom hrvatskom povijesnom prostoru ili ako postoji diskontinuitet raspoloživih izvora i sl. Ali, zadovoljstvo radom uvijek je nemjerljivo u odnosu na uloženi trud.

Možemo li reći da trenutačna nepovoljna demografska situacija u Hrvatskoj ima svoje uzroke u 19. stoljeću?

Kako povijesna zbivanja često povezujemo s problemima sadašnjice, tako analiza povijesti stanovništva Hrvatske potvrđuje da trenutačna nepovoljna demografska situacija u Hrvatskoj ima svoje uzroke koji su se pojavili u 19. stoljeću. Svojevrsni paradoks je da se u svim hrvatskim pokrajinama tijekom cijelog 19. stoljeća ukupno stanovništvo povećavalo, pretežno prirodnim prirastom, odnosno viškom rođenih nad umrlima. Tijekom „dugog“ 19. stoljeća bilo je i dekada u kojima je smrtnost bila ekstremna, primjerice tijekom epidemija i drugih nepogoda (suše, oskudice i gladi), ali je gospodarskim razvojem i medicinskom skrbi opadala smrtnost, a posljedično je rasla doživljena dob odraslih pa je ukupni porast stanovništva bio konstantan – toliki da je svoj demografski maksimum u hrvatskim pokrajinama imao između 1880. i 1890. Tada je započeo proces centralne demografske tranzicije koji se na mikrorazinama nije odvijao jednoobrazno i jednolično, nego se uglavnom širio kapilarno. Stvoren je višak stanovništva koji se zadržao većinom u agraru zbog nemogućnosti njegove apsorpcije u druga gospodarska područja. Podaci o zaposlenima pokazuju da je u Banskoj Hrvatskoj 1890. od poljoprivrede živjelo 85 posto, a u Dalmaciji čak 89 posto od ukupno zaposlenih. Koje su djelatnosti mogle prihvatiti višak naraslog stanovništva? Raspoloživi podaci pokazuju da je u Hrvatskoj i Slavoniji bio skučen obrazac razvoja djelatnosti koje su činile perjanicu industrijalizacije u 19. stoljeću (obrt, industrija, promet, trgovina, novčarstvo). Sve te djelatnosti zajedno osiguravale su egzistenciju za 10,65 posto ukupnog stanovništva. U Dalmaciji je slika bila još nepovoljnija: kolonatski odnosi sprječavali su modernizaciju poljoprivrede, a preobrazba strukture zanimanja vrlo se polagano mijenjala. Umjesto unutrašnjih migracija, odnosno masovnog napuštanja sela i poljoprivrede te paralelnog uspona urbanizacije i industrijalizacije, višak stanovništva uključio se u vanjsko iseljavanje. Dugoročno, iseljavanje je za Hrvatsku imalo veoma negativne posljedice. Usporilo je njezin ukupan demografski rast, proširilo je već započet proces depopulacije te poremetilo dobne, spolne i gospodarske strukture stanovništva.

Koliki je doprinos povjesničara istraživanju demografije danas i u donošenju adekvatnih demografskih mjera na nacionalnoj razini? Mogu li povjesničari ustanovljavanjem obrazaca izaći iz okvira svojeg poziva i predvidjeti buduće trendove na tom području?

Koliki je doprinos povjesničara istraživanju demografije danas – na to se pitanje teško može pouzdano odgovoriti. Povjesničari istražuju stanovništvo u prošlosti, a demografi se bave stanovništvom u realnom vremenu 21. stoljeća. I povjesničari i suvremeni demografi primjenjuju znanstvena načela i određenu metodologiju istraživanja stanovništva. Poznato je da je stoljećima interes svake države bio doznati broj stanovnika i njegove strukture. S tim u vezi, statistika stanovništva bila je važna organizirana javna djelatnost u kojoj su svoje mjesto nalazili demografi. Oni su proučavali i pratili populacijske promjene kako bi država mogla donositi odgovarajuće mjere. Jednako tako, danas su i mnoge druge djelatnosti nezamislive bez demografske komponente, ne samo

na razini države, već i na razini nižih upravno-administrativnih područja. Posve je sigurno da suvremeni demografi barataju konceptualnim znanjem iz kojega se u 20. stoljeću razvila teorija demografske tranzicije, nedvojbeno jedna od najbolje dokumentiranih generalizacija u društvenim znanostima uopće. Demografi svakako znaju važne povijesne faze u razvoju stanovništva Hrvatske i svijeta. Međutim, kad je o predviđanju budućih trendova koji se tiču stanovništva riječ, primjena određenih statističkih modela može pomoći u određenoj mjeri, primjerice u procjeni broja stanovnika u bližoj i daljoj budućnosti. Međutim, najnovija iskustva nam govore da se političke, društvene, klimatske ili zdravstvene prilike u svijetu i kod nas, a koje se neposredno tiču ljudi, zbivaju s onu stranu planiranja. Time želim reći da niti jedna pojava u stanovništvu danas nije potpuna preslika pojava koje su se dogodile u prošlosti, osim možda migracija uzrokovanih ratovima. Dobar primjer za ovu tvrdnju pruža fenomen vanjskog iseljavanja stanovništva iz Hrvatske. Naime, posljedice iseljavanja imale su drukčiji učinak 1890. i 1900. jer su se odvijale istovremeno kad i proces demografske tranzicije, za razliku od današnjeg posttranzicijskog vremena kad je u Hrvatskoj prirodni prirast već više desetljeća nulti ili godinama negativan. Zato su danas, nažalost, učinci iseljavanja svestrano pogubniji.

Tema 17. broja našeg časopisa vezana je uz civilizacijske i kulturne kontakte. Baveći se pitanjima demografije, pozabavili ste se i problematikom migracija. Kako biste ovu problematiku smjestili u okvir spomenutih kontakata?

Bavljenje povijesnom demografijom podrazumijeva bliski susret s fenomenom migracija. Klasična podjela demografije migracije svrstava u mehaničko kretanje stanovništva. Za razliku od prirodnog kretanja (nataliteta i mortaliteta) komponenti koje su uglavnom biološki uvjetovane, mehaničko se kretanje odnosi na odlazak iz mjesta prebivanja (selidbu), odnosno migriranje: unutrašnje i vanjsko, dobrovoljno i prisilno itd. Migracije su jedan od najvažnijih fenomena povijesti čovječanstva uopće, a 19. stoljeća posebno. Masovnost migracija sredinom 19. stoljeća poklapa se s vremenom rađanja moderne Europe.

U istraživanju teme stanovništva hrvatskih pokrajina u 19. stoljeću više sam se bavila problemom vanjskih migracija, odnosno iseljavanjem, a manje doseljavanjem jer imigracije u hrvatske prostore kronološki smještamo u ranija stoljeća. Ipak, pišući o etničkim strukturama stanovništva, nikad nisam prelazila preko činjenice da su mnoga područja Hrvatske, napose Slavonije, nakon ratova u 17. i 18. stoljeću postala trajna naseobina različitih nacionalnosti čiju će etničku sliku krajolika, uz starosjedilačko stanovništvo, promijeniti novopridošli Nijemci, Slovaci, Mađari, Ukrajinci i Srbi. U kontinentalnoj Dalmaciji, nakon tzv. velikog i malog Morejskog rata, Venecija je organizirano naselila prebjegce iz pograničnih područja pod Osmanskim Carstvom. Mlečani su ih nazivali Morlacima, a domaće stanovništvo Vlasima – podjednako i katoličke i pravoslavne. Riječ je o oko 40.000 ljudi koji su se doselili u dva migracijska vala. Dio tih prebjega trajno se naselio na dalmatinske otoke (Hvar i

Brač) na kojima su kao novi naseljenici utemeljili brojna nova naselja. Iako u historiografiji postoje gledišta da je tolik broj ljudi izazvao agrarnu krizu, držim da je za pokrajinu Dalmaciju dugoročno to bio demografski dobitak. Naime, migracije s demografskog gledišta uvijek imaju dva aspekta – pozitivan i negativan jer su zapravo dvosmjerne. Za zemlju primateljicu on je pozitivan jer, osim utjecaja na sva područja života, ti migranti, doseljenici, kolonisti, izbjeglice ili kako ih god nazivali u pravilu sa sobom donose određene civilizacijske i kulturne stečevine i vrijednosti koje tijekom procesa njihove integracije postupno usvaja većina društva. Taj je odnos ujedno i reciprocitetan jer i doseljena manjina prima kulturne stečevine, običaje i vrijednosti većinskog stanovništva. Zaključno, integraciju migranata unutar pluralističkog društva, uz poštivanje razlika, vidim kao dobar način za uspješan suživot svakog demokratskog društva.

U bavljenju migracijama istraživali ste prošlost hrvatske etničke zajednice u Gradišću. Možete li ukratko reći kakav je utjecaj ta zajednica imala na mađarsko, a potom i na austrijsko društvo? Osim toga, istraživali ste i neke doseljeničke zajednice na hrvatskom prostoru, poput Mađara i Poljaka. Kakav su oni trag ostavili na sredinu u kojoj su se našli?

U knjizi *Gradišćanski Hrvati između tradicije i suvremenosti* pisala sam o različitim elementima društvenog, političkog, demografskog i kulturnog razvoja njihove pet stoljeća duge povijesti. Migracije Hrvata u današnju austrijsku pokrajinu Gradišće zbivale su se kao posljedica osmanlijskih pustošenja hrvatskih prostora u 16. i 17. stoljeću. Prostor koji su naselili u Ugarskoj slovio je kao pogranični. U ranijim razdobljima naseljavale su ga različite etničko-jezične grupacije. Može se reći da su hrvatski doseljenici predstavljali kockicu mozaika u sklopu velikih migracijskih pomicanja dugog vremenskog trajanja te da ih se nije percipiralo kao strance u klasičnom smislu riječi. Kako su većinom bili kmetovi, njihova se selidba u znanstvenoj literaturi tumačila kao velika seljačka selidba, ostvarena inicijativom njihovih feudalnih gospodara. Naseljavanje Hrvata utjecalo je na složeni proces prožimanja različitih jezično-etničkih zajednica. Uz susjede Nijemce, Mađare i Slovake, Hrvati su tako postali novi doseljeni etnici koji su se uključili u već postojeću raznorodnu zajednicu. Do druge polovice 19. stoljeća ne možemo govoriti o konkretnim utjecajima Hrvata na mađarsko ili austrijsko društvo jer, po svom socijalnom statusu, nisu politički u njemu participirali. Jedino je plemićki sloj, napose iz redova magnata, na razne načine bio prisutan u društvu. Također, valja imati na umu da migracije u ranom novom vijeku nisu imale moderno narodnosno značenje niti je plemstvu bio blizak nacionalni osjećaj. Tijekom vremena polako se mijenjala socijalna struktura zapadnougarskih Hrvata. Plemićki je sloj s vremenom izgubio hrvatsko etničko obilježje, a rađao se novi vodeći sloj kojega nije iznjedrilo građanstvo jer ga nisu imali, već seljaštvo koje je prema imovinskom statusu bilo socijalno stratificirano. Iz redova najimućnijih seljaka počeo se stvarati sloj seoske inteligencije – svećenici, učitelji i odvjetnici. On će imati odlučujuću ulogu u nacionalnom pokretu i zadaćama koje su bile važne za očuvanje identiteta, kao što su jezik i školstvo, te u političkim zbivanji-

ma nakon Prvog svjetskoga rata kada je većina prostora njihova naseljavanja pripala Austriji, a manji dio Mađarskoj. Izvan politike utjecaj gradišćanskih Hrvata na mađarsko i austrijsko društvo je zacijelo bio razmjerno velik, osobito iz svakodnevnog života, glazbe i narodne književnosti, o čemu svjedoče mnogobrojni radovi nastali u Institutu za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu.

O naseljavanju Mađara u Slavoniji i Poljaka u Bosni i Hercegovini pisala sam na temelju izvora o manje poznatim političkim i društvenim zbivanjima koja su potaknula njihovu kolonizaciju, bez dubljeg ulaženja u brojne „skrivenne” sadržaje i bez nužnih „alata” koji omogućuju dublje spoznaje o tragovima koje su ostavili u sredinama u koje su došli.

U svojoj posljednjoj knjizi dajete sveobuhvatan pregled povijesti Dalmacije u „dugom” 19. stoljeću. Najveći dio tog vremena Dalmacija je bila sastavnim dijelom jedne primarno srednjoeuropske zemlje – Habsburške Monarhije. Možete li odrediti u čemu se najviše očitovao dodir Srednje Europe i Mediterana u Dalmaciji 19. stoljeća?

U knjizi *Dalmacija – stoljeće povijesnih i demografskih mijena* nastojala sam istražiti razinu utjecaja političkih, gospodarskih, socijalnih, etničkih, kulturnih, obrazovnih i drugih odnosa na stanovništvo Dalmacije tijekom jednoga stoljeća. Dalmacija je zajedno s područjem nekadašnje Dubrovačke Republike i s Bokom kotorskom Drugom austrijskom upravom ušla u sastav Habsburške Monarhije kao pridružena nasljedna austrijska pokrajina. U njezinom okviru ostala je cijelo „dugo devetnaesto stoljeće” do samoga kraja 1918. Kao europska velesila, Austrija je iskoristila priliku da nakon Napoleonova poraza zavlada čitavom istočnom jadranskom obalom. Time si je, uz status srednjoeuropske i podunavske, dodala i status sredozemne države. Za pokrajinu Dalmaciju podjednako su bile važne obje komponente – mediteranska, određena geografskim smještajem u dijelu morskog bazena Mediterana s kojim je povezana Jadranskim morem te srednjoeuropska, određena geopolitičkim ulaskom u Habsburšku Monarhiju. Za Dalmaciju je dodir s Mediteranom bio prirodan i trajan jer je po mnogim obilježjima stoljećima nosila znakove mediteranske civilizacije. Pod dugotrajnom upravom Venecije u priobalju i na otocima Dalmacije razvile su se društvene strukture slične onima u mediteranskim zemljama. U gradskim komunama po odredbama statuta strogo hijerarhijski upravljali su plemići, dok su pučani i ostali socijalni slojevi bili lišeni bilo kakvog odlučivanja. Takva struktura društva, unatoč pokušajima nekih protomodernizacijskih reformi, trajala je do pada Venecije. Ipak, pomorstvo i ribarstvo, oblici svakodnevnog života i mentalitet ljudi zadržali su se u kontinuitetu sve do danas.

Ulaskom u Habsburšku Monarhiju započeo je dodir Dalmacije sa Srednjom Europom. Iako je Monarhija Dalmaciju gledala kao udaljenu nepoznatu rubnu zemlju Habsburškog Carstva, koja je ponajprije trebala služiti njezinim strateškim interesima, od početka je pokazala odlučnost da je organizacijski, upravno i zakonodavno izjednači s ostalim pokrajinama u državi. Taj je proces bio dugotrajan i imao je brojne zastoje. Oni su proizlazili iz postojanosti društvenih struktura i gospodarske nerazvijenosti uslijed nedovoljnog ula-

ganja kapitala. U drugoj polovici 19. stoljeća, liberalne reforme postupno su promijenile takvo stanje, iako do kraja Monarhije nisu bile uklonjene ključne prepreke bržeg gospodarskog razvoja. Unatoč tome, može se reći da je Habsburška Monarhija Dalmaciji i njezinom stanovništvu u stoljeću upravljanja utisnula snažan biljeg kojim se mijenjao javni i privatni život građana. Mnogobrojne reforme, kao što su javno školstvo i zdravstvena skrb, parlamentarni ustroj, proširenje prava glasa, javna uprava i drugo, svjedočile su svakodnevnom životu ljudi koji je i u Dalmaciji postajao sve sličniji onom u razvijenim srednjoeuropskim zemljama.

„Dugo” 19. stoljeće bilo je stoljeće nacionalnih ideologija. Smatrate li da su nacionalne ideologije bile korak unatrag u povezivanju kultura ili su „lakmus papir“ u proučavanju globalizacije svijeta i dokaz lakoće širenja ideja u modernoj povijesti?

Točno je da je „dugo” 19. stoljeće bilo stoljeće nacionalnih ideologija. Pri proučavanju toga fenomena, povjesničari sagledavaju kontekst u kojima se nacionalne ideologije zbivaju. Kad je o nacionalnim ideologijama u Habsburškoj Monarhiji riječ, one su imale barem dvije razvojne faze. U predožusko vrijeme u Habsburškoj Monarhiji mnogi narodi nisu uživali politička prava pa su društvene elite tražile da njihove nacije postanu „vidljive”. Pritom su isticale različite zahtjeve spram apsolutističkog režima: građanske slobode, ukidanje kmetstva, šire izborno pravo pa i potpunu nezavisnost. U toj je fazi nacionalizam pokazao i svoje pozitivne strane, primjerice pri normiranju nacionalnih jezika, stvaranju nacionalnih književnosti, uvođenju izbornog prava, parlamentarizma i ostalog. Nakon sloma revolucije 1848., bečko je središte donijelo oktroirani ustav kojim je bio uveden novi apsolutistički režim. Poslije Nagodbe nastala je faza u kojoj je u javnom životu prevladavalo mišljenje kako je sukob nacionalnosti glavni i jedini sukob u multietničkoj državi te da to dokazuje nesposobnost Dvojne Monarhije u vladanju višenacionalnim društvom. Štoviše, tvrdilo se da duboke kulturne i jezične razlike proizvode sve snažnije društvene i političke sukobe. No, recentna historiografska istraživanja drže da je nacionalizam u Austro-Ugarskoj ključnu važnost stekao u domeni javnoga života jer je dominirao javnim diskursom, osobito u političkom djelovanju u izbornom vrijeme. Nacionalistički sukobi imali su dakle politički karakter i kontekst. Razvijajući pravne i administrativne strukture Dvojna je Monarhija ipak uspjela razviti svojevrsni model za rješenje jezičnih i vjerskih razlika i na je tom modelu uvelike počivao temelj njezina jedinstva. Nacionalistički sukobi dakle nisu bili posljedica višejezičnosti društva, već proizvod institucija, a rast nacionalizma bio je opća pojava i u drugim europskim društvima u drugoj polovici 19. stoljeća.

Tijekom 20. stoljeća Europa i svijet upoznali su agresivni tip nacionalizma kojim su pojedine države pokušale ostvariti osvajačke težnje prema drugim narodima i teritorijima. U mnogim državama u razdoblju između dvaju svjetskih ratova snažan motiv vanjskopolitičkih planova bio je upravo nacionalizam, a očitovao se u različitim formama i stanjima kolektivne svijesti. Kakve su bile posljedice takvoga nacionalizma, svima je dobro poznato. Ipak,

čini se da svijet danas nije iz tragičnih događaja u 20. stoljeću izvukao valjanu i trajnu pouku.

Vratimo se na demografiju. Živimo u vremenu pandemije virusa CO-VID-19. Što mislite, kakav utjecaj može imati trenutno stanje na istraživanje epidemija u prošlosti te možemo li pojavu pandemije povezati s mobilnošću i susretom civilizacija?

Brojne epidemije koje su harale tijekom prošlosti čovječanstvo je uspješno pobijedilo, jer da nije, mnogim civilizacijama bi došao kraj, a to se tek rijetko događalo. Epidemije su često bile motor ključnih znanstvenih otkrića. Nemojmo zaboraviti da je epidemija kuge u Engleskoj u 17. stoljeću potaknula istraživanje mortaliteta koje je iznjedrilo modernu demografiju. To je dalo poticaj vitalnoj statistici, odnosno statistici stanovništva, koja je postala važna javna djelatnost. Epidemija velikih boginja, bolest koja se brzo širila sijući smrt, osobito djece, također se počela suzbijati izumom cjepiva u Velikoj Britaniji već u 18. stoljeću. U hrvatskim pokrajinama cijepljenje se počelo primjenjivati početkom 19. stoljeća. Postupno iskorjenjivanje velikih boginja pridonijelo je smanjivanju mortaliteta i povećanju doživljene dobi odraslog stanovništva. Sve te, i druge epidemije, bile su neizbježni čovjekovi suputnici i rijetko su u prošlosti mimoilazile ijedan naraštaj. Ipak, pandemija španjolske gripe koja se pojavila na kraju Prvoga svjetskog rata razlikovala se od drugih epidemija po tome što je obuhvatila cijeli svijet. Napisani su brojni socio-historijski, demografski i epidemiološki radovi o španjolskoj gripi u svijetu, a u posljednjih desetak godina i u Hrvatskoj. Trenutno stanje s pandemijom COVID-a 19 može biti poticaj u daljnjem istraživanju epidemija u prošlosti, ali jednako tako korisni su i već objavljeni radovi iz povijesti na temu pandemije španjolske gripe – osobito oni u kojima su iznesene pouzdanije obavijesti o epidemiološkim karakteristikama i njezinim demografskim posljedicama.

Za kraj, kako mirovina utječe na vaš znanstveni rad? Jeste li i dalje aktivni na tom polju?

Nakon odlaska u mirovinu, nekoliko sam godina radila na posljednjoj knjizi o Dalmaciji. Upravo mi je mirovina omogućila da se pisanju posvetim bez prekida u kontinuitetu. Osim užeg bavljenja historiografijom, puno čitam i to one knjige koje nisam stigla pročitati. Hoću li i dalje biti aktivna u znanstvenom radu? Iskreno, ne znam. Htjela bih podjednako održati istraživačku znatiželju, ali i baviti se svojom obitelji i kultiviranjem polja zaraslih u makiju u Šoljanovoj Maloj Rudini na otoku Hvaru.

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 17 2022.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti,
godina XVII, broj 17, 2022.

Glavni i odgovorni urednik
Ivan Mrnarević

Zamjenik glavnog urednika
Ivan Ćorić

Uredništvo
Petar Bešlić
Ivan Ćorić
Ivana Đorđić
Ivan Mrnarević
Stanka Mujo
Filip Šimunjak
Marko Zidarić

Urednici pripravnici
Tomislav Bilić
Marija Biščan
Ivan Mudrovčić
Tijana Vokal

Redakcija
Petar Bešlić
Tomislav Bilić
Marija Biščan
Ivan Ćorić
Ivana Đorđić
Ivan Mrnarević
Ivan Mudrovčić
Stanka Mujo
Filip Šimunjak
Tijana Vokal
Marko Zidarić

Tajnik Uredništva
Petar Bešlić

Recenzenti
dr. sc. Zrinka Blažević
dr. sc. Irena Bratičević
dr. sc. Neven Budak
dr. sc. Ivana Buljan
dr. sc. Ivana Gubić
dr. sc. Sanja Lazanin
dr. sc. Ana Pavlović

dr. sc. Hrvoje Petrić
dr. sc. Kornelija Jurin Starčević
dr. sc. Goran Sunajko
dr. sc. Filip Šimetin Šegvić
dr. sc. Zrinka Pešorda Vardić

Lektura za hrvatski jezik
Jozo Akrap
Tina Čatlaić
Mislav Graonić
Lea Ivanković
Lorena Lelek
Marija Mrnjavac
Martina Perak
Nika Pulig
Josipa Skenderović
Darko Vasilj
Jakov Zidarić
Matea Žnidarec

Lektura za engleski jezik
Anamarija Brusić

Oblikovanje
Marko Maraković, FF-press

Prijevod s engleskog jezika
Ivan Mrnarević
Marko Perišić
Filip Šimunjak

Prijevod s mađarskog jezika
Saša Vuković

Izdavač
Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu

Tisak
Studio Moderna d.o.o.

Naklada
Tiskano u 100 primjeraka.

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim radovima izražavaju isključivo stavove i mišljenja autora i ne predstavljaju nužno stavove i mišljenja uredništva i izdavača.

Izdavanje ovog časopisa financirano je novcem dobivenim na natječaju za studentske projekte Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i sredstvima koje je ustupio Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta.

Redakcija časopisa Pro tempore iskreno zahvaljuje Odsjeku na financijskoj podršci.

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva

Odsjek za povijest
(za: Uredništvo Pro tempore)
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Ivana Lučića 3, 10 000 Zagreb

Kontakt

casopis.protempore@gmail.com

Web-stranica

<https://protempore.ffzg.unizg.hr/>